

TWENTY-SIXTH ANNUAL
RABBI ISAAC ELCHANAN THEOLOGICAL SEMINARY
HAUSMAN/STERN KINUS TESHUVA LECTURE

Mechila in Human and Halachic Terms: How Can I Ever Forgive You? Can I Not?

RABBI ELCHANAN ADLER

The Eva, Morris and Jack K. Rubin Memorial Chair in Rabbiniics (RIETS)

TUESDAY, SEPTEMBER 14, 2010 • אור לז' תשרי תשע"א

במדבר רבה (וילנא) פרשה יט

כג ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו ידעו שדברו במשה ונשתטחו לפניו ואמרו התפלל אל ה' ויסר מעלינו וגוי' נחש יחיד היה ויתפלל להודיעך ענותנותו של משה שלא נשתהה לבקש עליהם רחמים ולהודיעך כח התשובה כיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם שאין המוחל נעשה אכזרי וכן הוא אומר (בראשית כ) ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים וכן הוא אומר (איוב מב) וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו, ומנין שאם סרח אדם לחבירו ואמר לו חטאתי שנקרא חוטא אם אינו מוחל לו שנא' (ש"א יב) גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם אימתי כשבאו ואמרו חטאנו שנא' ויאמר העם אל שמואל חטאנו כי עברנו את פי ה' ואת דברך השיב חלילה לי מחטא לה'.

ויקרא פרק יט פסוק יז

לא תשנא את אחיך בלבבך הוּכַח תוּכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא:

רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה ו

כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כמו שנאמר ברשעים ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון, אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר הוּכַח תוּכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ, ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול, ולא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים.

רמב"ן ויקרא פרק יט פסוק יז

והנכון בעיני, כי "הוּכַח תוּכִיחַ", כמו והוּכִיחַ אברהם את אבימלך (בראשית כא כה). ויאמר הכתוב, אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך, אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי, ולא תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו, כי בהוכיחך אותו יתנצל לך, או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו.

משנה מסכת יומא פרק ח משנה ט

עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה חברו את זה דרש רבי אלעזר בן עזריה: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו

משנה מסכת בבא קמא פרק ח משנה ז

אף על פי שהוא נותן לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר (בראשית כ') ועתה השב אשת וגוי', ומנין שלא יהא המוחל אכזרי שנאמר (שם) ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך וגוי'.

רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ה הלכה ט

אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק ממונו, שהמזיק ממונו חבירו כיון ששלם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו אבל חובל בחבירו אע"פ שנתן לו חמשה דברים אין מתכפר לו ואפילו הקריב כל אילי נביות אין מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ט

אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן, אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון החובל את חבירו או המקלל חבירו או גוזלו וכיוצא בהן אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו, אע"פ שהחזיר לו ממונו שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו, אפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו

במדבר פרק כא פסוק ז

וַיְבֹא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטָאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בִּיקוֹךָ וַבְּךָ הִתְפַּלֵּל אֶל יְקוֹק וַיְסַר מֵעֲלֵינוּ אֶת הַנֶּחֱשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כח עמוד א

שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה: במה הארכת ימים? אמר להם... ולא עלתה על מטתי קללת חברי... כי הא דמר זוטרא, כי הוה סליק לפורייה אמר: שרי ליה לכל מאן דצערן.

תלמוד ירושלמי מסכת בבא קמא פרק ח הלכה ז

א"ר יוסה הדא דתימר שלא הוציא לו שם רע אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית

בראשית פרק כ פסוק טז

וְלִשְׂרָה אָמַר הִנֵּה נִתְּנִי אֶלְךָ כַּסֵּף לְאַחִיךָ הִנֵּה הוּא לְךָ כִּסּוֹת עֵינַיִם לְכָל אֲשֶׁר אֲתָד וְאֵת כָּל וְנִכְחַת:

רמב"ן בראשית פרק כ פסוק טז

והגיד הכתוב שפייס את אברהם בממון ואת שרה בדברים שלא יענש באחד מהם: ואמר כי שרה לא נתפייסה לו, אבל עם כל זה היתה מתוכחת עמו בטענות, לאמר שלא תמחול לו, ובשבחה דבר הכתוב. ואברהם נתפייס ויתפלל עליו, והוא כלשון ועם ישראל יתוכח (מיכה ו ב), אך דרכי אל פניו אוכיח (איוב יג טו), שם ישר נוכח עמו (שם כג ז):

פי ר' אברהם בן הרמב"ם בראשית פרק כ פסוק טז

וטעם מאמרו ונוכחת שאמר לה אע"פ שנתתי לך מתנות אני מוכיח אותך על שלא הגדת לי מתחילת הענין כי את אשתו, וזה שבמאמרו מה ראית וגו' כבר האשים את אברהם על שאמר אחותי היא ולא האשימה היא על שאמרה אחי הוא שהגיד בפירוש בהתנצלותו בחלומו לפניו יתעלה כאשר אמר והיא גם היא וגו', לכן האשימה היא גם כן כאשר אמר אליה ונכחת, שיעורו "ואת נוכחה ממני"....

חפץ חיים הלכות לשון הרע כלל ד סעיף יב

אבל אם חבירו נתגנה על ידי זה בעיני השומעים ונסבב לו על ידי זה היזק בגופו או בממונו או שהיצר לו על ידי זה... ואפילו אם חבירו אינו יודע עדיין כלל מזה, צריך לגלות לו מה שעשה נגדו ולבקש ממנו מחילה על זה, כיון שהוא יודע שעל ידו נסבב לו דבר זה.

ויקרא פרק יט פסוק יח

לֹא תִקַּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמְּךָ וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹת אֲנִי יְקוּק:

רש"י ויקרא פרק יט פסוק יח

ואיזו היא נטירה, אמר לו השאילני קרדומך. אמר לו לאו. למחר אמר לו השאילני מגלך. אמר לו הא לך ואיני כמותך, שלא השאלתני. זו היא נטירה, שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם:

שו"ת רש"י סימן רמה

ובשם רש"י ז"ל מצאתי: שנים שנתקוטטו זה עם זה והכה האחד את חבירו. לאחר זמן בא ואמר לו אני מקבל כל רידוי וקנס שיאמר לי בית דין ותמחול לי על מה שהעויתי. קפץ זה ונשבע שלא למחול לו עולמית. וכשעברה חמתו נתחרט מן השבועה ורוצה למחול לו.

שאל ידידי לומר: אם הנשבע זה הוא נשבע לבטל את המצוה, שהרי כתיב לא תקום ולא תטור את בני עמך, וכתוב בקבלה (מיכה ז) נושא עון ועובר על פשע. ופירשו חכמים למי נושא עון, למי שעובר על פשע, ולא חיילא שבועה. או דילמא אינה בטול מצוה וחיילא שבועה....

והשיב: שאין לדונו משום שבועה לבטל המצוה היא, דהא תנן [ב"ק צ"ב ע"א] תנן מנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים ואם איתא שהוא מבטל המצוה, הוה ליה למתני הוא עובר בלאו שנאמר לא תקום ולא תטור את בני עמך. אלא וודאי אין לדונו בלא תטור שהרי נתבזה ואי איפשר בלא נטירה, אלא מיהו אכזרי הוא כדמפרש תמן:

רמב"ם הלכות דעות פרק ז הלכה ז

הנוקם מחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תקום, ואע"פ שאינו לוקה עליו דעה רעה היא עד מאד, אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינן כדי לנקום עליהם

ספר החינוך מצוה רמא

משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצעהרו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב... ועוד נמצא במצוה תועלת רב להשבית ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם שלום להם.

תלמוד ירושלמי מסכת נדרים פרק ט הלכה ד

כתיב לא תקום ולא תטור את בני עמך היך עבידא, הוה מקטע קופד ומחת סכינא לידוי תחזור ותמחי לידיה

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כח עמוד א

ולא עמדתי על מדותי - דאמר רבא: כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו, שנאמר (מיכה ז) נשא עון ועבר על פשע, למי נושא עון - למי שעובר על פשע.

מחזור ליום הכפורים

כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישרון

יום שימת אהבה ורעות, יום עזיבת קנאה ותחרות